

1968 – tapasztalataink fényében

45 éve annak, hogy 1968 májusában a párizsi diákok forradalmi kitörése nyomán egész Európában, majd eltérő okokból szinte az egész világon széles, rendszerellenes tömegtiltakozások, tömegmozgalmak indultak el, amelyek végső soron egy új baloldali megformálódásának történelmi és intellektuális hátterét adták. E számunkban az évfordulóról a témakör kiváló orosz kutatójának, lapunk gyakori szerzőjének 2008-ban készült tanulmányával emlékezünk meg, amely a baloldali apályának korszakában feleleveníti a rendszerellenes baloldali hagyományának egy fontos irányzatát – nem kritikátlanul.

A szerkesztőség

A negyvenedik évforduló, meg kell hagyni, nem olyan jelentős, mint az ötvenedik (az utóbbi csakugyan szimbolikus szám), ezért a „lázadó” 1968-as évhez kapcsolódó felfokozott nyugati propagandakampányt semmiképpen sem tekinthetjük spontán jelenségnek. (A nyugati kampánynak nálunk csak halvány árnyéka tapasztalható, mellesleg, tíz évvel ezelőtt nem volt semmi ehhez hasonló.) S az sem véletlen, hogy hangadói nem mások, mint a baloldali mozgalom renegátjai, azok, akik már régen feladták ideáljait a valaha olyannyira gyűlölt burzsoá establishmentben rájuk váró státusz fejében – az olyanok, mint Cohn-Bendit, Glucksman vagy Hitchens.

Azok közül, akik valóban aktív és jelentős szerepet játszottak a '68-as eseményekben, sokan még ma is élnek – több tízezren, talán több száz-ezren is. Sokan közülük mindvégig hűek maradtak ifjúkori nézeteikhez. Ám hangjuk mégsem szüremlik be a *mainstream* tömegmédiába. Mi több, ez a mainstream gondosan munkálkodik azon, hogy elhitesse: nem csupán ezek az emberek nem léteznek, akik a baloldali (az anarchistától a baloldali szocialistáig terjedő) sajtóban publikálnak, hanem még ilyen sajtó sincs. Azt figyelhetjük meg, hogy az „első világ” uralkodó osztályai elemi érdeküknek tekintik, hogy egy új mítoszt *építsenek be a köztudatba*, amely „megmagyarázza” 1968-at. Egy olyan mítoszt, amely '68 baloldali radikális mítosza helyébe léphetne, melynek, mint kiderült, „jótekonny” (vagyis szovjetellenes) hatása már okafogyott, s így csak „kártékony” (azaz antikapitalista) hatása érvényesül.

Az új mítosz üzenete világos: '68 *győztes forradalom*, mely megváltoztatta a kapitalizmus arcát, határtalanul szabadabbá, határtalanul

demokratikussá, határtalanul toleránssá tette, nyitottá a teljes lakosság összes problémájára, beleértve a fiatalokat, a nőket, a kisebbségeket. Úgy tűnik, a „vörös május” ötvenedik évfordulójára ennek a mítosznak, mely szerint ’68 után a kapitalizmus „emberarcúvá” és tökéletessé vált, már be kell épülnie a közgondolkodásba. A propagandakampány megrendelői és megrendezői 2018-ra 1968 „győzelmének” méltó megünneplését tervezik.

De hát mi volt valójában 1968?

Kezdjük azzal, hogy a „vörös május” mostani trend szerinti kiemelése az azt megelőző és az utána következő események sorából helytelen, mi több: egyenesen *történelemhamisító* hozzáállás. Még Franciaország esetében is nyilvánvaló, hogy az úgynevezett „májusi események” még az előző, 1967-es évben kezdődtek el, és 1969-ben De Gaulle lemondásával értek véget (Taraszov 2007, 478–480). Az Egyesült Államokban „1968” 1965–1966-ban kezdődött, és a hetvenes évek elejéig tartott (legalább 1973-ig). A legtöbb latin-amerikai országban ’68 hasonlóképpen 1965–1966-ban vette kezdetét, és 1970-ben fejeződött be. Chilében ugyanakkor éppen 1970-ben kezdődött, és Pinochet hatalomátvétele erőszakosan vetett neki véget. Olaszországban 1969-ben történt meg 1968. Belgiumban 1966 végétől 1970-ig vagy 1971-ig tartott¹ (Spietel-Evrard 1970, 1983). A kanadai (megjegyzem, eléggé mérsékelt) ’68 1966-ban kezdődött és 1969-ben végződött. Kelet-Pakisztánban időben, 1968-ban kezdődött, és csak 1971-ben, Banglades megalakulásával ért véget² (Taluđer Maniruzzaman 1971). Indiába késve érkezett, és 1969-től 1970-ig tartott (de az is lehet, hogy 1973-ig) (Calman 1985, 1975). Libanonban 1969-ben volt ’68, Jordániában 1969–1971-ben, Srí Lankán meg 1970–1971-ben. Thaiföldön még később, 1972–1976-ban stb. stb. Még a „Prágai tavasz” sem 1968 tavaszán kezdődött, hanem 1966-tól 1970-ig húzódott el, amit mellesleg a kormányzó szovjetbarát rezsim sem tagadott (Uroki... 1971). ’68 kifejezetten kevés országban volt éppen és kizárólag 1968-ban: ilyenek Lengyelország, Jugoszlávia, Spanyolország, Mexikó, Irak és Ausztrália (ahol semmivel sem volt intenzívebb, mint Kanadában).

Tehát összességében helytelen pusztán csak 1968-ról beszélni. Sokkal helyénvalóbb a „sixty rollers”-t vagy a „forrongó hatvanas évek”-et emlegetni, s ezeket is csak az „első világ”-ra vonatkoztatva.

A másik (egyébként logikusnak tűnő) félreértés, hogy ’68 az „új baloldal” eredményeinek és befolyásának csúcspontja volt. Valójában ez éppen a magát új baloldalnak álcázó *régi baloldal* befolyásának és eredményességének csúcsa volt. Az új baloldaltól egyszerűen kiderült, hogy *nem volt eléggé új*, mi több, *túlságosan is régi volt*.

Ami az új baloldal elméleti bázisát illeti, az alapjában véve egyáltalán nem volt új – a régi baloldal, az anarchisták, a szocialisták és a kommunisták elméleteiről volt szó, amelyek a XIX. századra nyúlnak vissza. Az új baloldal stratégiája és taktikája, az „első világ” országaiban legalábbis,

hasonlóképpen teljesen hagyományos, a régi baloldaltól átvett mód-szerekből állt: tüntetések, petíciók, (gyárfoglalásokkal is járó) sztrájkok, részvétel a választásokon. Még Franciaországban, a „vörös május” alatt is éppen a régi baloldal játszott kulcsszerepet abban, hogy az események országos krízissé nőttek: a szakszervezetek, a „régiji” kommunista és szocialista párt, de semmiképpen nem az új baloldal szervezeteibe tömörült csoportcskák, s még kevésbé a pártonkívüli diákok tömegei.

Ezen a ponton szükséges volna tisztázni, egyáltalán miben különbözött az új baloldal a régitől. Természetesen nem abban, amit a téma szovjet megélhetési „szakértői”, az olyanok, mint Jurij Davidov, szeretnek nekik tulajdonítani; vagyis, hogy az „új balosok” „szélsőségesek” voltak, elutasították a „helyes” szovjet ideológiát, a marxizmus-leninizmust, és ehelyett – magától értetődően a nyugati titkosszolgálatok megbízásából – a „helytelen” anarchista, trockista, illetve maoista elveket hirdették. Az anarchizmusban nincs semmi új, ez egy régi baloldali ideológiai rendszer. A trockizmus irányzata is „régiji”, hiszen már az 1930-as évek óta létezik. A maoizmus mint a kispolgári egyenlőségpárti parasztszocializmus egyik változata, nem más, mint a sztálinizmus helyi kiadása – s az egyenlőségpárti parasztszocializmus is a harmincas évek terméke, és – bár marxista terminológiát használ – nem tekinthető marxizmusnak (így természetesen a maoizmus sem az).

Ha eltekintünk az anarchisták igen harsány, de az elméletet tekintve terméketlen és végeredményben zsákutcában toporgó társaságától, az új baloldaliak először is abban különböztek a régiektől, hogy mondanivalójuk sarokköve nem a *kizsákmányolás*, hanem az *elidegenedés* problémája volt (mellesleg ezzel magyarázható a diákok vezető szerepe az új baloldal köreiből – ők, bármit is állítottak a diákságot *kizsákmányolt osztályként* definiáló teoretikusok, még nem voltak kitéve közvetlen kizsákmányolásnak, ám az *elidegenedést* saját bőrükön tapasztalták). Tehát az új baloldal a nyugati marxizmus néhány irányzatának közvetlen örököse volt – ezek a frankfurti iskola, a francia ateista egzisztencializmus, a freudo-marxisták és Che Guevara³ (Che Guevara 2006, 58–68, 128–132, 266–280, 432–448, 475–492; 1970, 39–48, 81–91, 161–175, 230–250, 308–318, 367–384; Tablada Pérez 1987, 123–127).

Másodsor, megkülönböztette őket az is, hogy megkérdőjelezték a forradalmi szubjektumra, a forradalmi osztályra, a forradalmi szervezet jellegére és formáira, a forradalmi ideológia és elmélet szerepére és a harc formáira és módszerei vonatkozó hagyományos megközelítéseket. A munkásság, a parasztság és a kispolgárság helyett (vagy mellettük) az értelmiséget, a diákságot, a fiatalokat, a társadalom peremén élőket és a harmadik világ elnyomottait tekintették a forradalom alanyának és forradalmi osztálynak. A forradalmi párt (szövetség, egyesület, szakszervezet) helyén náluk az autonóm csoportok, kommunák, tömegmozgalmak álltak, az ellenkultúra mint közösség, a partizánbrigádok. Megkérdőjelezték a kidolgozott forradalmi elmélet és gyakorlat szükségességét. A küzdelem új

formáiként és módszereiként az erőszakmentes tömegmegmozdulásokat preferálták (többek között a rendszerből való teljes kivonulást, amelyet a kommunákban vagy az ellenkultúra szcénájában lehetett megvalósítani, vagy éppen a „párhuzamos” – narkotikumok segítségével létrehozott – valóságban), valamint a szervezett szabotázszt és a partizánharcot (a városi gerillák tevékenységét is idesorolva).

Már ezeknek az elméleti újításoknak az áttekintéséből is látható, hogy az új baloldalnak nem volt sem egységes ideológiája, sem egységes elmélete, sőt, még elméletkezdeményük sem. Mi több, egyáltalán nem volt akár részben kidolgozott forradalmi elméletük (elméleteik) sem, nemhogy egy olyan szisztematizált gondolatrendszer, mint amilyenel a régi baloldal rendelkezett – részben azért sem, mert az „újakat” tudatos elmélet- és ideológiaellenesség jellemezte.

Szigorúan véve, az új baloldalra vonatkozóan már az *ideológia* kifejezés használata sem egészen indokolt (csak a tudományos kutató szempontjából helytálló). Én magam annak idején 29 alapvető elvi és fogalmi komplexumot különítettem el az új baloldali gondolkodásban, s ezekhez még nyugodtan hozzátehetnénk tíz-tizenöt kevésbé jelentős, járulékos egységet, amelyek több-kevesebb sikerrel összerendezhetők valamiféle, éles körvonalakkal nem rendelkező egészé (néha pedig még összekapcsolni sem lehetett őket, sőt egymásnak is ellentmondtak) (Taraszov–Cserkaszov–Savsukova 1997, 72–81). Az új baloldal ideológiája (vagy a különböző baloldali csoportok ideológiai rendszerei) egész egyszerűen *nem voltak kidolgozva*. Kidolgozott ideológia híján pedig nevenséges volna egy forradalom győzelméről beszélni – még akkor is, ha ez „az 1968-as forradalom”. Az új baloldal ideológiailag teljes egészében a régitől függött, s ez a „régí” nemsokára megosztotta és bekebelezte az „újat”.

Mindez teljesen törvényszerű volt, hiszen a „sixty rollers” éles politikai küzdelmeinek kezdetéig az új baloldalnak nem volt elég ideje egy elmélet kidolgozására, hiszen az irányzat csak az ötvenes évek végén kezdett el formálódni (a legkorábbi művek, a legfontosabb szövegek, a frankfurtiak legjelentősebb munkái közül több is éppenhogy csak megjelent a hatvanas évek közepére, s a közönség még az olvasásukig sem jutott el, így hatásuk sem volt még – elegendő csak azt említeni, hogy Marcuse *Az egydimenziós ember* című könyvét csak a „vörös május” *után* fordították le franciára. Ezeket a műveket gyakran egyszerűen „útközben” írták, sietve, a küzdelem hevében, mint például a Cohn-Bendit fivérek már-már legendás közös könyvét. Az új baloldal elméleti vívmányainak jelentős része már 1968 második felében és az azt követő években, azaz *post factum* íródott – amikor gyakorlati szükség már nemigen volt rájuk. A forradalmi gyakorlat terén az új baloldal két újítást hozott (ha az olyan öngyilkos eszképipista kísérleteket, mint a kommunák és a „pszichedelikus kultúra”, nem vesszük számításba) – az ellenkultúrát és a gerillaharcot (az utóbbit mint a küzdelem sajátos formáját, s nem csupán taktikai

módszert, amelyet megfelelő körülmények között a hagyományos politikai erők is alkalmaztak). De az ellenkultúráról bebizonyosodott, hogy amennyiben nem tudja magát izolálni a „nagy”, burzsoá kultúrától, életképtelen. A gerillaharc pedig a harmadik világ öröksége lett, a hatvanas években az „első világ” országaiban szinte egyáltalán nem alkalmazták (a régi baloldal klasszikus módszereivel éltek, amilyen a tüntetés, a sztrájk, a propagandakampány, párt- és egyesületszervezés, tömegmozgalmak indítása – ezeket az „régiek” még a Komintern idején sajátították el). Amikor az „első világ” új baloldala elkezdett gerillaharccal próbálkozni, kiderült, hogy a forradalomnak már vége, a mozgalom hanyatlásnak indult, az aktivisták döntő többségét pedig már magába olvasztotta valamelyik régi baloldali szervezet.

Másképpen fogalmazva, '68 a régi baloldal utolsó világméretű diadalmenete volt, az ő apoteózisuk. De akkor ezt még senki sem értette. És még egy jó darabig nem értették. De ugyanakkor, szigorúan dialektikus értelemben véve, ebben a diadalmenetben a régi baloldal *krízise manifesztálódott*, ezzel kezdődött hanyatlása és végelgyengülése. A régi baloldal (a marxisták, köztük a trockisták is, az anarchisták, a szocialisták – a szociáldemokratákat is és a sztálinistákat/maoistákat is beleértve) *kimerítette tartalékait*. Egy teljes történelmi korszak ért ekkor véget, amely a XIX. század közepétől tartott.

Az, hogy az új baloldal sem elméleti, sem gyakorlati szempontból nem állt készen a forradalomra, hogy az események (bár ők ezt akkor nem látták be) váratlanul érték őket, végzetesnek bizonyult. A régi baloldal az első győztes forradalmait (vagyis 1917-et) megelőzően már hetven évet tudhatott maga mögött, ennyi ideje volt az elmélet és a gyakorlat fejlődésére, tökéletesedésére, s ez az evolúciós folyamat gondoskodott a legsikeresebbek és legéletképesebbek kiválasztódásáról. Az új baloldalnak még a gyakorlat területén sem volt több mint tíz év tapasztalata, ideje a forradalmi harc új formáinak elsajátításához és begyakorlásához, ahhoz, hogy meggyőződhesse az arról, hogyan működnek ezek az egyes országok sajátos körülményei között, s hogyan lehet őket adaptálni, 1968 előtt (ha a kubai forradalmat tekintjük kezdőpontnak), s akkor még az elméletről nem is beszélünk (ami pedig a városi gerillaharcot illeti, a tupamarók csoportjának megalakulása óta ekkor még csak 2-3 év telt el). A kapkodás miatt még Latin-Amerikában is az történt, hogy a kubai praxist próbálták egy az egyben a kubaiaktól teljesen eltérő körülmények közé átültetni, az „első világ” próbálkozásain így nincs mit csodálkozni.

Ha a marxistáknak, a XX. század legsikeresebb forradalmárainak, hatvan-hetven évükbe telt a klasszikus marxista művek feldolgozása, tökéletesítése és a gyakorlati alkalmazás kidolgozása a forradalom harcosai számára, naivitás volna azt gondolni, hogy a nem könnyebben, inkább nehezebben értelmezhető szövegeket, Sartre, Horkheimer, Adorno, Marcuse vagy Althusser műveit az új baloldal érthetővé és hozzáférhetővé tudta tenni a tömegek számára néhány év vagy éppen

hónap, vagy hét alatt, ráadásul forradalmi vagy forradalom előtti helyzetben. Ennek az lett az eredménye, hogy a mozgalom egy *kisebbsége* de facto elméleti háttér nélkül, vagyis sötétben tapogatózva volt kénytelen a forradalmi harc új útjait kutatni, s ezzel automatikusan vesztes helyzetbe került a rendszerrel szemben. A városi gerillamozgalom halálra volt ítélve (legalábbis esélye sem volt a győzelemre), mivel *túl korán* és *túl gyengének* született, előzetesen előkészített bázis nélkül (ott, ahol a nemzeti sajátosságok miatt a bázis legalább valamelyest készen állt, a gerillamozgalom kiirthatatlannak bizonyult, így volt ez például Ulsterben vagy Baszkföldön). Az ellenkultúra *túlságosan pacifista* volt, és túl nyitott az ellenséges és különösen agresszív tömegkultúra irányában, túl fogékony a rendszer befogó módszereire (mint az öncélú művészi, a pszichedelikus és a vallásos tendenciák felerősítése) ahhoz, hogy fennmaradhasson, sőt, győzhessen.

1968 mozgalmának éppen a *spontaneitása* mutatta meg, mennyire áthatotta a fiatalságot a *krízishangulat*, és milyen *gyötrelmesek* voltak a kiütkeresés kísérletei. A kiutat azonban nem sikerült megtalálni.

Az ipari termelési mód mindkét megnyilvánulási formája: a kapitalista gazdaság (ez volt ez elsődleges célpont) és a – Lengyelországban, Csehszlovákiában és Jugoszláviában jelen lévő – *szuperetatizmus* ellen indított támadás '68-ban *kudarcba fulladt*. Húsz évvel később ez okozta az industrializmus gyengébb változatát megjelenítő keleti blokk pusztulását: a felhalmozódott gazdasági és szociális feszültségeket, amelyek társadalmi elégedetlenséget szültek, a neokonzervatív (neoliberális) ellentámadás ebbe a mederbe terelte – a „létező szocializmus” (a szuperetatizmus) elleni harc medrébe. Ez azzal is összefüggött, hogy a Nyugat vezetői körei, (legalábbis az „első világban”, mert a harmadikban represszió is előfordult) '68-ra engedmények és állandérmények bonyolult rendszerével, vagyis változtatásokkal válaszoltak (hiszen az állandérmény is változás). A Keletet irányító nómenklátúra pedig – a szuperetatista országokban – korlátolt és primitív módon csak repressziókkal válaszolt. Mellesleg, az ideológia terén ugyanaz a megközelítés volt megfigyelhető, amely húsz évvel később a Keleti blokkot a pusztulásba vitte: az új baloldalt *tanulmányozták* (különböző célokból: hogy megértsék, hogy megszelídítsék, hogy megváltoztassák, vagy hogy leszámoljanak vele), míg nálunk tanulmányozás helyett a megbélyegzés és a rágalmazás dívott (Davidov 1975, Davidov–Rogyanszkaja 1980, Mjalo 1985).⁴

1968 az alaposan kidolgozott (bár a realitáshoz már kevésbé igazodó) ideológiával, és a gyakorlati szervezőmunkához szükséges módszertannal felszerelkezett régi baloldal megerősödéséhez vezetett. A régi baloldalban részt vevő összes szervezet – az anarchistáktól a szociáldemokratákig – rengeteg, az új baloldalt elhagyó újoncot fogadott soraiba. Az új baloldal nem tudott változtatni ezen a tendencián. A régi társadalom *lerombolásának* és egy új felépítésének stratégiáját – az *egyetlen lehetséges forradalmi stratégiát* – a régi társadalomba való *beágyazódás* stra-

tégiája váltotta fel, egy *reformista* és *opportunist*a stratégia. Ez történelmi léptékkal mérve gyorsan az egész *baloldali* mozgalom katasztrófájához vezetett. (Volt, ahol megsemmisítő erejű katasztrófához, mint Chilében, amelynek esetében ma már bizton elmondhatjuk, hogy nem az erős és tapasztalt régi baloldaliak – szocialisták, kommunisták és keresztényszocialisták – helyzetelemzése és jóslata bizonyult helytállóknak, hanem a gyenge és tapasztalatlan új baloldaliaké. Elegendő csak beleolvasni a negyven éve íródott „balos” *Punto final*ba, hogy világossá váljon: a „balosok” vészharangkongató jóslatai megvalósultak.) Chile nem más, mint az egyik első (már 1973-ban megmutatózó) s az egyik legtragikusabb és legvéresebb példája annak, hová vezetett a visszatérés a régi baloldali útra, a képviselési demokrácia, a pártkoalíciók, a burzsoá jogrenddel és a burzsoá választási rendszerrel való megbékélés útjára. Chilében ez véres fordulatot eredményezett, hosszú diktatúrát, a neoliberális rendszer bevezetését, mely tizenegy évig tartó súlyos gazdasági krízist hozott, a középosztály felszámolását, tömeges szegénységet, ugyanakkor viszont a korporációk és oligarchák soha nem látott meggazdagodását. A lakosság intellektuálisan legképzettebb része tömegesen hagyta el az országot, a sajátosan fejlett, európai jellegű, öntörvényű chilei kultúra elpusztult, azt az észak-amerikai típusú tömegkultúra váltotta fel.

Ebből a példából a régi baloldal semmit nem tanult. Amikor éppen Franciaországban 1981-ben hatalomra kerültek, még mindig ugyanolyan tompa önelégültséggel járták útjukat, mint korábban. Ezután kiderült, hogy a baloldali koalíciós kormányzat nem képes semmiféle *valódi* szociális reformot bevezetni, mivel a nagyburzsoázia és a korporációk erre gazdasági szabotázzsal reagálnának, tömegesen vonnák ki a tőkét az országból stb. – s ez ellen nem is lehetne semmit tenni, mivel ezek a reakciók mind *legálisak*. Bebizonyosodott, hogy a *kapitalizmus nem olyan rendszer, amely reformokkal szocializmussá alakítható*. E folyamat természetes következményeképpen először szétesett a baloldali koalíció, hatalomra került a jobboldal, később pedig a régi baloldal pártjai szocialista retorikát használó közönséges burzsoá pártokká konvertálódtak.

Erkölcsei szempontból még lehangolóbban alakult az Olasz Kommunista Párt (PCI) története, amely az „első világ” legnagyobb kommunista pártja volt. Miután a „sixty rollers” végére az új baloldalt elhagyó új tagoknak köszönhetően különösen megerősödött, a hetvenes években egy blokkba került a burzsoá pártokkal, szemben az autonomizmust, operaizmust és a városi gerillaharcot felvállaló „balosokkal”. A PCI fejlődési útja az eurokommunizmushoz, a Kereszténydemokrata Párttal való „történelmi kompromisszumhoz” vezetett, ily módon tökéletesen beilleszkedett az önmagát addigra már alapjaiban kompromittáló, klientista olasz politikai rendszerbe. Tehát a kommunisták egy olyan struktúra részévé váltak, amely a politikai pártoknak a maffiával és a nagytőkével (s Olaszországban ez lényegében egy és ugyanaz, hiszen a nagytőke nem más, mint

a maffiának az a része, amely feketén szerzett pénzét legális bizniszbe fekteti) kötött szövetségén alapul.

Ezért aztán, amikor a kilencvenes években a kereszténydemokraták által felépített, már velejéig rohadt maffia-pártrendszer összeomlott, a régi baloldal még a hatalmat is megszerezhetette, de ez már a *burzsoá baloldal* volt, amely lojális a NATO-hoz, neoliberális gazdaságpolitikát folytat, és már korrumpálta magát. Nem sokkal később a régi baloldal morális szétesését az is nyilvánvalóvá tette, hogy a pártértelmiség többsége megvesztegethetővé vált, s jó pénzért hajlandó volt Berlusconi szolgálatába állni.

A régi baloldal hosszú haldoklása, amely 1968-ban kezdődött, huszonöt évre húzódott el, s ezalatt a hetvenes évek eurokommunizmusát a nyolcvanas évek hanyatlása váltotta fel, s mindez a kilencvenes évek elejének összeomlásával végződött.

Ezzel egyidejűleg a hetvenes évek elejétől megkezdődött a nyugati kultúra, az „első világ” kultúrájának hanyatlása (értelemszerűen a *magaskultúrára* gondolok), s ez egyre gyorsult. A hetvenes évek végére, a nyolcvanas évekre az a kultúra gyakorlatilag eltűnt, bár egyes képviselői fizikailag még életben voltak, s valamiféle alkotómunkát is végeztek, szálfaként magasodva a tömegkultúra kiegészítő sivatagos tája fölé. Az álkultúra és álművészet ideje jött el, a tömegkultúra, a művészi ízlés teljes hiányának uralma, amelyben a művészet, mint a társadalmi megismerés és fejlődés intézménye, megszűnt létezni. A neoliberalizmus hatalomra jutása óta a kultúra és a művészet halott, zombik, élőhalottak foglalták el a helyét, amelyek pusztán abból a célból léteznek, hogy a primitív látványosság és a szórakozás iránti igényeket kielégítsék, s ezzel kitöltsék a lebutított, bár változatos közönség szabadidejét. Így derült ki, hogy az „első világban” a magaskultúra közvetlen kapcsolatban áll a *baloldali projektummal* (annak sokféle formájával, a marxistától a baloldali katolikussig).

Nálunk Oroszországban 1968 mind ez idáig még *nem történt meg*. Ez abból a mulatságos tényből is jól látható, hogy „baloldali öröként” itt nálunk éppen nem a baloldali Oroszországi Kommunista Párt lép fel, amely egyenes és felvállalt örököse a nomenklatura-bürokratikus SzKP-nak, vagyis ama rendszer részének, amely ellen 1968-ban az ifjúság harcba szállt. A „baloldali ifjúság legfontosabb szervezete” szerepére itt az Oroszországi Kommunista Ifjúsági Szövetség jelentkezett – az OKP afféle leányvállalata. S a többi kis baloldali szervezet is a régi baloldalt jelenti: anarchisták, trockisták, sztálinista komszomolisták. Mindannyian a régi baloldal rosszul bemagolt ideológiájához igazodnak, és annak taktikáját követik („proletárpárt”, szakszervezeti harc, gyűlések és tüntetések, választások), arról ábrándoznak, hogy képviselőiket beültethetik a burzsoá törvényhozó hatalom szerveibe (ideális esetben a burzsoá parlamentbe, vagyis az Állami Dumába) és a burzsoá pártokkal és szervezetekkel szövetkeznek. (Az első példa

erre az Anarcho-szindikalista Konföderáció esete, akik a Demokratikus Oroszországgal álltak össze.)

Oroszországban még a néhány új baloldali szervezet megjelenését a kilencvenes években is leginkább afféle félreértésnek és a „késleltetett fejlődés” megjelenésének tudjuk csak tekinteni, annál is inkább, mivel az egyetlen figyelemre méltó szervezet, a *Sztugyencseszkaja zascita* (Diákvédelem) formálisan szakszervezetként jött létre, és nem elsősorban ideológiája és taktikája okán lehetett az új baloldalhoz sorolni, hanem az új baloldal szervezeteire jellemző, több különböző ideológiai csoportosulást tömörítő tagsága miatt, akik ráadásul merészen eltekintettek bármiféle elméletől (Taraszov 2005, 66–69, 101–120). Nem túl meglepő, hogy ezek a szervezetek életképtelennek bizonyultak, és hamar megszűntek.

Tehát akkor mit is mutatott meg az 1968-as év?

Elsősorban azt, hogy az efféle forradalmak – „ifjúsági forradalom”, „diákkorradalom”, „autoritásellenes forradalom”, „szexuális forradalom”, „pszichedelikus forradalom”, „rockforradalom”, „virágforradalom”, „a képzelet forradalma”, „Jézus forradalma” stb. – *egyáltalán nem jelentenek veszélyt a rendszerre*. A mai kapitalizmus már semmitől sem fél, ami nem akarja megfosztani a *termelőeszközök birtoklásától és a hatalomtól*. Az ilyen álforradalmaktól való félelemnek *prekapitalista* jellege van, és a kormányzó elit kizárólag azért ad neki hangot, hogy a társadalmat manipulálja vele. A kapitalizmus, ha épp arra lesz szüksége, bármikor áldását adja a „szexuális forradalomra” (vagy valamelyik másira), ha pedig azzal jár jól, bármikor elítéli és elátkozza. S annyiszor teszi ezt meg, ahányszor csak így alakul.

1968 azt is láthatóvá tette, mennyire kibővült a rendszer ellenségeivel szemben bevethető módszertani arzenálja. Korábban repressziót, korlátozásokat, megvesztegetést, engedményeket, csalást és rágalmozást használt. A '68-as mozgalommal szemben sikerrel alkalmazott stratégiák – *artizáció*, vagyis a tiltakozás show-biznisz, popkultúra stb. általi befogása (ezt Nagy-Britanniában használták legeredményesebben, ahol gyakorlatilag ezzel le is állították a '68-as folyamatokat), *narkotizáció*, vagyis a tiltakozás átírányítása a virtuális valóságba (ez leginkább az Egyesült Államokra volt jellemző), *religizáció*, vagyis különböző vallásos és misztikus kultuszok elterjesztése a tiltakozók körében, amely azt célozzák, hogy érdeklődésük a társadalmi valóság megváltoztatása helyett a túlvilág kérdéseire irányuljon (ezzel mindenütt éltek az „első világban”), a *karnevalizáció*, vagyis annak az elképzelésnek a terjesztése, hogy a forradalmi gyakorlat nem más, mint játék, szórakozás, ünnep – s ezzel természetesen politikailag ártalmatlanná teszi azt (ez az eljárás Franciaországban, Hollandiában és az Egyesült Államokban volt a legelterjedtebb).

Ugyanakkor az is jellemző, hogy mindezek a módszerek csak azért lehettek eredményesek, mert magának az új baloldalnak a gyengeségei, hibái, tökéletlensége erre lehetőséget adott. A társadalmi forradalom

„durva materialista” megközelítése esetén, ha a forradalmárok célja kimondottan az uralkodó osztályok megfosztása a hatalomtól és a tulajdontól, nem működik sem a karnevalizáció és az artizáció (a fegyveres harcot és a termelőeszközök elkobzását lehetetlen volna karnevállá vagy show-biznisszé változtatni), sem a narkotizáció (a kábítószer-kereskedőket a forradalmárok ilyenkor egyszerűen agyonlövik, ahogyan saját kábítószerfüggő elvtársaikat is, hiszen azok – *óhatatlanul* – romba döntenek, a forradalom vívmányait), sem pedig a religizáció (a materialisták elutasítják a vallást, és a különösen tolatkodó gurukat és prófétákat a harc hevében – vagy éppen ellenkezőleg, alapos vizsgálat után, hogy kiderítsék, melyik titkosszolgálat megbízottja az illető – szintén kivégeztetik).

1968 nemcsak a rendszer rugalmasságáról és cinizmusáról rántotta le a leplet, de arról is, hogy éberem figyel, és képes következtetések levonására. Éppen 1968 után kezdtek el komolyan foglalkozni az ifjúsági *gettó* kiépítésével, vagyis az *ifjúsági kultúra* kialakításával, reklámozásával és (anyagi értelemben is) kizsákmányolásával, az ifjúsági szubkultúrák kitalálásával és ezek elterjesztésével – az „elvan a gyerek, ha játszik, csak ne döntse meg a kapitalizmust” elve alapján. '68 után kezdték el propagálni az „első világ” országaiban a toleranciát és a multikulturalizmust – hogy *biztosítsák a belső békét*, elkerüljék a kisebbségek olyan tömeges forradalmi megmozdulásait, mint a felkelések a néger gettókban. Épp '68 után – és annak köszönhetően – kezdődött el a termelés tömeges és tudatos kivitele az „első világ” országaiból – ha a munkások még tíz év gazdasági növekedés után is képesek voltak kinyilvánítani a lojalitás teljes hiányát a kapitalizmus irányában, akkor számukat ezek szerint minimalizálni kell, a „hálátlan” munkásosztályt el kell távolítani a gazdagok lakóhelyétől, lehetőleg messze a határon túlra. S végül, éppen '68 miatt és után vette kezdetét az oktatási „reform”, amely a „demokratizálás” égisze alatt az oktatás lebutítását, profanizálását célozta meg. Az elképzelés egyszerű volt: mivel a lázongó diákok *túl okosak* és *túl műveltek* voltak ahhoz, hogy kapitalizmusban éljenek (hiszen csak ezzel magyarázható a sok „megalapozatlan” követelés és „fokozott” igény, amely a részükről felmerült), a következő generációknak primitívebbnek, korlátoltabbnak, műveletlenebbnek kell lennie, s éppen csak annyira iskolázottnak, hogy ki tudják szolgálni gazdáik, a termelőeszközöket birtoklók igényeit. Ha ez így lesz, majd *teljesen ki lesznek szolgáltatva gazdáiknak*, nem lesznek képesek kritikusán gondolkodni, ezért lázadni sem tudnak majd. Nálunk Oroszországban ugyanezzel a védelmi rendszerrel bástyázta körül magát a szovjet nomenklatúra, amely – miután uralkodó osztállyá, bürokrata-burzsoáziává vált, és levonta a peresztrojka tanulságait – hasonló oktatási „reformot” vezetett be, vagyis primitivizálta az oktatási rendszert.

Térjünk vissza a gondolatmenet elejére. Tulajdonképpen akkor ki az, akinek joga van 1968 nevében szót emelni, a '68-as nemzedék nevében beszélni? Először is természetesen nem csak azoknak, akik 1968-ban

voltak húszévesek. '68 szelleme – a forradalom szelleme, amely nem 1968-ban született, hanem az ötvenes évek végén Kubában, és a hetvenes évek végén Nicaraguában aratott diadalt. Joguk van '68 nevében nyilatkozni azoknak is, akik aktív részesei és teoretikusai voltak, szellemi és politikai vezetői a mozgalomnak, életkoruktól függetlenül. A ma már halott Sartre, Dubček vagy Vonnegut megalapozottabban tekinthető '68 szócsövének, mint azok, akik húszévesek voltak az események idején, és ma is élnek.

Akik a legtöbb joggal beszélhetnének '68 nevében, nem mások, mint azok az emberek, akik életüket adták '68 ideáljaiért. Ezek a fekete párdúcok és a tupamarók, akik az USA-ban és Uruguayban vesztették életüket; Che és Inti, akiket Bolíviában öltek meg; az NSZK-ban meghalt Ulrike Meinhof és Holger Meins; Carlos Lamarca és Marighella Brazíliából; az Olaszországban meggyilkolt Giangiacomo Feltrinelli és Mara Cagol; a Nicaraguában megölt Carlos Fonseca és Rigoberto Cruz; az Ulsterben elpusztított Bobby Sands és Francis Hughe; Lucho de la Puente és Javier Ero Peruban; Txabi Echebarrieta és Argala Spanyolországban; Turcios Lima és Otto René Castillo Guatemalában; a Dél-Afrikában meggyilkolt Steve Biko és Chris Hani; a Kolumbiában megölt Camillo Torres és Jacobo Arenas; az Ománban meghalt Abu Szalah és Abu Hazid; a salvadori Roque Dalton és Cayetano Carpio; Bangladesben Bogru Minpay és Fazlul Hák; Venezuelában Americo Silva és Fabricio Ojeda; Takin Ba Tin és Takin Tan Mjangan Burmában; Victor Jara és Miguel Enríquez Chilében; Mazlum Dogan és Haki Karer Törökországban; Cesar Yanez és Jon Sosa Mexikóban stb. stb.

A ma is élők közül Angela Davis, Bernardine Dohrn, Immanuel Wallerstein, Elmar Altvater, Fidel Castro, Gabriel García Márquez, Cesar Montes, Nancy Unger és még sokan, sokan mások is szólhatnak '68 nevében. A politikai prostituált Cohn-Bendit és Glucksman azonban semmiképpen sem.

2008. május 25. – június 9.

Felhasznált irodalom

Calman, L. J. 1975: *Szrednyije szloi gorodszkogo obscsesztva v sztranaš Vosztoka*. Moszkva, 188–198.

Calman, L. J. 1985: *Protest in Democratic India. Authority's response to challenge*. Boulder: Westview Press

Che Guevara, E. 1970: *Obras*. T. II. La Habana, 39–48., 81–91., 161–175., 230–250., 308–318., 367–384.

Che Guevara, E. 2006: *Statyji, vizstuplenyija, pizma*. Moszkva, 58–68., 128–132., 266–280., 432–448., 475–492.

Davidov, J. N. 1975: *Esztetyika Nyigilizma*. Moszkva

Davidov, J. N. – Rogyanszkaka I. B. 1980: *Szociologija kulturi*. Moszkva

- Maniruzzaman, T.: Political activism... *Journal of Commonwealth Political Studies*, (Leicester) 1971, vol. IX, N 3.
- Mjalo, K. G. 1985: *Pod znamenjem bunta*. Moszkva
- Spiatel-Evrard, A. 1983: *Voproszi isztorii mezsduarnadnogo mologozsnogo dvizsenyija*. Tomszk, 7., 102–112.
- Spiatel-Evrard, A. 1970: *Les éduitiants on le parole*. Bruxelles
- Tablada Pérez, C. 1987: *El pencamiento económico de Ernesto Che Guevara*. La Habana, 123–127.
- Taraszov, A. N. – Cserkaszo, G. J. – Savsukova, T. V. 1997: *Leviye v Rosszii: ot umerennih do ekstremisztov*. Moszkva, 72–81.
- Taraszov, A. N. 2005: *Revoljucia nye vszerjoz*. Jekatyerinburg, 66–69, 101–120.
- Uroki krizisznogo razvityija v Kompartyii Csehoszlovakii i obscsesztve poszle XIII szjezda KPCs*. A Csehszlovák Kommunista Párt plénmán 1970 decemberében elfogadott dokumentum. Moszkva, 1971

Jegyzetek

- ¹ Ez vitatott kérdés, és mindkét álláspont mellett szólnak érvek.
- ² Maniruzzaman kiválóan megvilágítja ezt a kérdést említett művében.
- ³ Úgy látszik, az utóbbi körülmény még a többé-kevésbé felkészült olvasó számára sem magától értetődő, azonban tagadhatatlan tény.
- ⁴ Erről a témáról kimondottan elismert szovjet „társadalomtudósok” (időzjel nélkül ezt nem írnám le) tollából kimagaslóan kistípusú munkák születtek, ilyenek a hivatkozott művek is.

(Fordította: Iván Ildikó)

(Eredeti megjelenés: Szkepszisz (Moszkva), http://sceptis.ru/library/id_2274.html.)

Rend (2011)